

**A MŰVELŐDÉSÜGYI MINISZTERIUM
DIAFILM-SOROZATA**

az általános iskola 6. osztályának magyar irodalom tanításához

TANSZERISMERTETŐ

TOLDI I-II.

**Kiadja:
Magyar Diafilmgyártó Vállalat
Budapest, 1967.**

készült
AZ ISKOLAI TANESZKÖZÖK GYÁRA
Kutató Osztályának irányításával

Dr. Brósz Róbertné
munkája

TOLDI

!

A képek témái

3. "Rémlik, mintha látnám természetes növést" (Előhang)
4. "Ez volt ám az ember, ha kellett a gáton" (Előhang)
5. "Egy, csak egy legény van talpon a vidéken" (I.)
6. "Hé, paraszt! Melyik ut megyen itt Budára?" (I.)
7. "Még csak meg se rezzen a kinyujtott szálfá" (I.)
8. "Hm, paraszt én!" emigy füstölög magában" (I.)
9. "Holmi kis vásárnál népesebb a konyha" (II.)
10. "György az édesanyját hidegen köszönté" (II.)
11. "Karja ölelésre nyilik akaratlan" (II.)
12. "Elsikítja magát s közájuk fut anyja" (II.)
13. "Hé, fiuk! amott ül egy tuzok magában" (III.)
14. "Repül a nehéz kő: ki tudja hol áll meg?" (III.)
15. "El kell fogni nyomban, az kemény parancsa" (III.)
16. "Aztán álommézet csókolt ajakára" (IV.)
17. "Jaj, eszem a lelked, be jó, hogy meglellek" (IV.)
18. "Mintha ő is ennék, ugy mozgott a szája" (IV.)
19. "Hogyha nő veszélye, nő bátorsága" (V.)
20. "A testvérbátyátok fekszik itten éppen" (VI.)
21. "A kétféle könnyek egybeszakadatanak" (VI.)
22. "S mint mikor egy fészek lódarázs fellázad" (VI.)
23. "A hegyet bámulta, nem a délibábot" (VII.)
24. "Meg is esett szive, oda is ment hozzá" (VII.)
25. "A király kilátta, mi szándéka légyen" (VIII.)
26. "Csak lesték a szolgák: kell-e már kötözni" (VIII.)
27. "Egy nagy szilaj bika fut a keskeny utcán" (IX.)
28. "S azon pillanatban megragadja szarvát" (IX.)

29. "Elpihent tanyáján hideg halottaknak" (X.)
 30. "Lódobogás hallék: elrepül az álom" (X.)
 31. "Vert arany volt benne, nem kettő, sem három" (X.)
 32. "Nem volt ilyen kedvem, van száz esztendeje" (X.)
 33. "Vitte Toldit a ló oly kegyetlen vadul" (XI.)
 34. "Leborult a nagy cseh: Kegyelem! Irgalom!" (XI.)
 35. "Toldi felmutatja a fejet a kardon" (XI.)
 36. "Térdre esett most a király lábainál" (XII.)
 37. "Kimélve szorítá páncélos ölébe" (XII.)
 38. "Csuda-dolgairól irtak krónikákat" (XII.)

TOLDI

II.

Források

42. Arany János képe
 43. Fonóbeli jelenet (A nagyszalontai népmondák)
 44. Kálti Márk krónikája, Ilosvai Selymes Péter Historiájának fedőlapja. (Történelmi tanulmányok)

Leírások

45. A határ bemutatása
 46. } A Toldi-ház és környékének leírása
 49. }
 50. A középkori pesti utca
 51. A falusi csárda külső képe

Jellemzések

52. "Párjával malomban ki emelne zsákot" (Miklós)
53. "Más felét magának tarsolyába tenni" (György)
54. "Maga dagasztotta, maga is sütötte" (Toldiné)
55. "Kik, mint gyermekünket, úgy szeretünk téged" (Bence)
56. "Zsenge korához ily ritka bölcsességet" (Lajos király)

Életmód

57. Lovagi bajvívás
58. A lovagi öltözék és felszerelés bemutatása
59. Jobbágysors: aratás
60. Mezőgazdasági szerszámok, eszközök

Miklós a művészetben

61. A miskolci Toldi-szobor
62. A pesti Arany-szobor és részlete

A képek felhasználásának lehetőségei és módjai

A Tanterv Arany János: Toldi c. művével kapcsolatosan a követelmények középpontjába a következőket állítja:

A tanulóknak tisztában kell lenniük a Toldi keletkezésének körülményeivel; Miklós és György jellemének összehasonlításával; Miklós alakjának népmesei jellegével (a kisebbik fiú).

Döntő a szereplők csoportosítása. Figyeltessük meg a tanulókkal az író jellemzési eljárásait, az elbeszélő költemény szerkezeti felépítését, és a költemény népiességét.

Az irodalomelmélet kapcsán a népköltészet és a műköltészet egymásrahatását, az irodalmi hős tulajdonságait emeltessük ki.

Követelmény tehát a jellemzés legegyszerűbb formája (személyek külső leírása, cselekedeteik leírása, beszélgetés). A szép stílus legegyszerűbb elemeinek (költői hasonlat, jelző, megszemélyesítés) alkalmazása a fogalmazásokban.

A Toldi tanításával is folytatjuk a szókinccsfeljesztést és a mondatszerkesztés munkáját. Figyelembe vesszük a cselekmény elmondatásakor a tömörítés és a részletezés kívánalmát.

Ezeknek a feladatoknak az elvégzését szeretnénk elősegíteni a képek segítségével. Elsősorban a Tanterv szabja meg munkánkat, de tekintettel vagyunk a tankönyvre és a kézikönyv elgondolásaira is.

Ennek a három dokumentumnak az összehangolását tükrözi a képterv, és reméljük, hogy a fogalmazás tanítását és a készségfejlesztést színesebb, modernebb, korszerűbb formában segíti.

Nyomatékosan hangsúlyozzuk, hogy nem az elbeszélő költemény cselekménysorának összeállítása volt a főcél. Az énekekből csak egyes fontos mozzanatokat emeltünk ki, amelyeknek levetítése segíti a mélyebb átélést.

Tekintsük át a képanyagot. Az I. rész tömörítve hozza a cselekményt. A régi diafilmhez viszonyítva csak 35 képből áll. Ezt a rövideget az órakeret is sugalmazza, de még így is bőséges anyagot kap a tanár a legdöntőbb tantervi követelmények elvégzéséhez.

A képanyag alapján át tudjuk tekinteni az elbeszélő mű szerkezetét. Így az 5. kép a bemutatás, a 12. - 13. kép a bo-nyodalom, a 15. - 29. kép a kibontakozás, a 31. kép a tető-pon- t, a 36. kép a megoldást tükrözi.

Az V. osztályos fogalmazástanítás a tulajdonságok megfi- gyeltetésével megalapozza a VI. osztályban a jellemzés tanítá- sát. A 3. 4. 5. 9. 11. 14. 15. 16. 18. 19. 22. 24. 25. 28. 32. 34. 36. -38. képek lehetőséget nyújtanak a tanulók véle- ményének kifejtésére, kritikai érzékének fejlesztésére, emberis- meretének mélyítésére, erkölcsi világgképének árnyaltságára. Így a fogalmazási műfaj nevelési szempontból fog hatni elsősorban, másodsorban segít a tudatos olvasóvá nevelésben, egyben önma- gának írásos kifejezésében is.

A képek megformálásában döntő a népi jelleg kiemelése. Miklós a népmesék hőséhez hasonlít. Toldiné, Bence, sőt még György jellemében is vannak népmesei vonások. Lajos király is a népmesék igazságos királya.

A képekben a népi környezet is erősen dominál: az alföl- di puszta, gémeskutak, szénaboglyák, nádas, a csárda, Toldiné háza, a csillagos biczka, meg a kulcs is.

A szemléletességre, tehát a képszerű látásra való nevelés is igen fontos cél. Majdnem minden kép alkalmas a költői jel- ző, hasonlat, megszemélyesítés gyakoroltatására. A képek szin- te sugalmazzák az idézetek beépítését a tanulók nyelvi megfo- galmazásaiba.

A részfeladatoknál a párbeszédet tartsuk szem előtt. Vi- gyázzunk arra, hogy a képek egy-egy olyan beszélgetés elindí- tói legyenek. A tanuló azonban ne csak reprodukáljon, hanem egészítsen ki, kapcsolja egyéni véleményét, élményeit a képhez. Pl. a 20. képet folytassa történetileg a tanuló, Miklós útjának az elbeszélésével. Képzeld a farkasokkal hazafelé ballagó fiút

és annak gondolatait. A 31. kép kapcsán írja le Toldiné és Bence bucsuját, párbeszédét. Így a tanuló fantáziája, alkotóképzelete, transzponáló képessége is fejlődhet. Pszichológiai szempontból is fontos mozzanat tehát a szemléltetés. Ne higyjünk annak atévhitnek, hogy a 10. -14. év közötti tanulók a legnyugtalanabb és a legszínesebb képzelőerővel rendelkeznek. Ezt a nevelés-lélektan cáfolja. Ma, amikor az olvasó tanulót, a televíziót néző, látó tanuló nyomja el, szükséges, hogy az irodalomtanítás megragadja a lehetőségeket, eszközöket, hogy a képszemléltetés során a szöveg dialektikus kapcsolásával juttassa el a tanár a gyereket a mű élvezéséhez.

Ez csak akkor sikerülhet, ha megfelelő időpontban, megfelelő anyagrésznél határozott és tudatos céllal alkalmazzuk a képanyagot. Röviden csak annyit tanácsnak: mindig készítsük elő a kép bemutatását, vigyázzunk az első benyomásra, ne csak analizáljunk, hanem teremtsünk szintézist is.

II.

Ezek a képek főleg az önálló készségfejlesztő órákon használhatók.

A képek első része a Toldi forrásait mutatják be.

A "Leírások" az V. osztályos anyag ismétlését és továbbfejlesztését segítik elő. A magyar falu határának bemutatása, az énekek alapján Toldiné házának, udvarának összeállítása, a középkori Pest felvillantása, és a csárda, mint kulturtörténeti anyag is segíti a mű levegőjének a megérezését.

A VI. osztály központi anyaga a jellemzés. Öt főhőssel foglalkozunk a képek során. Miklós erejét, György kapzsiságát, a szerető anya gondoskodását, Bence hűségét és Lajos király történel-

mi nagyságát akarjuk bemutatni.

A jellemzés legegyszerűbb formáit kell gyakoroltatnunk. A tanulók általában a negatív hősöket jobban jellemzik. Ennek el-
lensúlyozására több variációban adunk lehetőséget a pozitív tu-
lajdonságok meglátására és megfogalmazására. A vetített kép meg-
akadályozza, hogy a tanuló elveszen a részletekben, s így le-
hetőségünk van arra, hogy egy-egy hős tulajdonságaira koncent-
ráljuk a figyelmét. Próbálkozzunk az erkölcsi tulajdonságok ár-
nyaltabb megfogalmazásával, tehát a szókincsfejlesztéssel. Toldi
epikai jellege bőséges lehetőségeket teremt erre. Így a tanulók
eszménykép-kereséséhez is komoly segítséget ad.

Az "Életmód" címszó alatt a feudális társadalom két nagy
osztályának tevékenységét, életformáját, munkáját ismerhetjük
meg. Ez az egymás mellé állítás egyben szembeállítás is. Ezzel
érezkeltehetjük ennek a kornak a valóságát.

Az utolsó két kép Toldi Miklós alakjának szobrászati ábr-
ázolását mutatja. Ezzel a művészetek kölcsönhatását is bizonyít-
hatjuk, és egyuttal érezkeltehetjük, hogy a széles néptömegek
kedvenc hőse a szalontavidéki bátor, erős legény.

III.

TOLDI

I.

A KÉPEK TARTALMA

A képsort Benkő Sándor grafikusművész készítette. Kitűnő
formaérzéssel, színekkel jeleníti meg a paraszti sorban élő Mik-

lós beérkezését a lovagi rendbe.

Előhang

- 3.-4. Pásztortűz lobogása mellett a pusztai emberek beszélgetésével vízióként jelenik meg az elbeszélő költemény hőse: Toldi Miklós. A monda elevenedik meg előttünk. A kép is ünnepélyes, ünnepélyes érzést kelt bennünk. Látjuk a nagyerejű daliát, megsejtjük egyéniségét. Ide kapcsolható feladatok: a fegyverzet megfigyeltetése (tankönyv 72/1-2, kézikönyv 242/35. óra)

I. ének

5. A környezet rajzát és a főhős bemutatását segíti elő a kép. Szinte érződik a színekben a forró nyári dél: a táj és Miklós ábrázolásával elindul a cselekmény.
- 6.-8. Laczfi és Miklós találkozását látjuk. Ebből a helyzetből fog származni a bonyodalom. A vitézi életre vágyódó fiut előttünk alázza meg a nádor. Toldi szíve megtelik keserűséggel, haragos indulattal. A tankönyvből a 79. oldal 2., 4., 7. feladatot kapcsolhatjuk a képekhez.

II. ének

9. A Toldi-ház vendégségre készülődik. A kép a konyhai sürgés-forgást ábrázolja. A részletezés lehetőséget ad a leírás ismétlésére. (Tankönyv 86/5. feladat)
10. György és édesanyja találkozósa. Az idősebb fiu gőgje, szeretetlensége, ridegsége előreveti a konfliktust. Fi-gyeltessük meg a két arcon a különféle érzések tükröző-

dését. A tankönyv 86/3. feladatát kapcsolhatjuk a képhez.

- 11-12. A testvérek közötti ellentét kiobbantja a bonyodalmat. A két testvér drámai összecsapását, ellentétes jellemét szemléltethetjük itt. (Tankönyv 86/1, 3., kézikönyv 244/37.-38. óra)

III. ének

- 13-15. György nem hagyja nyugton az elkeseredett fiut. Hiába Miklós nagy önuralma, a bátyja végül is gyilkosságba hajszolja. Menekülnie kell. Elkezdődik az eseményeknek az a sorozata, amelynek folyamán Toldira sok kaland vár. A tanulókkal az események tömör elmondását gyakoroltassuk. Vitattassuk meg a gyilkosságot. (Tankönyv 91/1.-3., kézikönyv 247/39. óra)

IV. ének

16. A nádas színes világát ábrázolja. Alszik az agyonhajszolt fiú. A magány, az üldözöttség, hontalanság hangulata érződik a képen. A leíráshoz a tankönyv 100/6. feladatát kapcsolhatjuk. Ugyancsak használhatjuk a kézikönyv 250/4. feladatához is.
17. Bence és Miklós találkozik. Boldog mosoly az öreg arcon. A képen Miklós mozdulatai, az öreg paraszt boldogsága érzelmeket ébreszt. Fogalmaztassunk meg párbeszédet a tankönyv 100/2. feladata alapján.
18. Bence "asztala". Az öreg paraszt kedves gondoskodása mozgalmassá teszi a képet. Leterített szalonnás ruha, rajta a kulacs, cipő, hus, csillagos bicska. Idéztessük fel a két szereplő beszélgetését.

V. ének

19. A hazafelé tartó fiút megtámadják a nádi farkasok. A kép színei az éjszaka nyomasztó légkörét, a veszély nagyságát kitűnően érzékeltetik. A védekező fiu mozdulatai lendületesek, az ember és állat élet-halál harcát a rajzi megoldás is dokumentálja. Az epizód nem felesleges. A főhőst új helyzetben jellemzi előtűnk. Szerkezetiileg önállóan dolgoztassuk fel a kép alapján az éneket. A bevezetés: az esti táj leírása, a főrész: a drámai küzdelem, (hangutánzó szavak, felkiáltó mondatok) a befejezés: a bucsuzni induló fiu. Így tudatosíthatjuk, hogy az éneken belül is milyen művészien szerkesztett Arany. (Tankönyv 107/1.)
20. A kép kompozíciója és színei György és a farkasok hasonlóságára utalnak. Az analógia a jellemzést kitűnően szolgálja.
21. Anya és fia találkozása. A letompított fények, az elmosódó színek, az arcok kifejezései végtelen bánatot tükröznek. A kép segítség a tankönyv 115/6. feladatának elvégzéséhez.
22. Utána! Utána! György szolgálival üldözőbe veteti Miklóst. A kép jól érzékelteti az álmából felvert György dühét, bosszuvágyát.

VII. ének

- 23.- Elbujdosott Miklós. Hosszu gyaloglás után ért a Pest mel-
24. letti temetőbe. A cselekmény kibontakozása szempontjából fontos az özvegyasszonnyal való találkozása. Ez a véletlen Miklós újabb jellemvonásaira is fényt derít. (Tankönyv 121/4. feladat.)

VIII. ének

25. A szinpompás királyi udvar és a nagy Lajos király. György árulkodik. A két főalak arca sokmindent elárul. A jellemzés bővítéséhez használhatjuk fel ezt az anyagot. (Tankönyv 127/4. és 7. feladat, kézikönyv 256/50 óra.)
26. A kép előrevetíti György felsülését. Önálló elbeszélés íratásához lehet felhasználni ezt az anyagot. Idekapcsolhatjuk a tankönyv 127/1. feladatát is.

IX. ének

- 27.- A kép atmoszférája a pánikos pesti utcát kitűnően érzékelteti. Félelmetes a megvadult bika. Miklós emberfeletti ereje megmenti az utca népét, ennek ellenére még fedél alá sem tud jutni. A három kép a IX. ének teljes eseményét sűriti. Épp ezért tömör elbeszélés készítésére adhatunk feladatot. Legyen valaki szemtanú, aki a történetet részletesen is elmeséli. Kiegészítésül szolgálhat Miklós tulajdonságainak további színezéséhez. (Tankönyv 136/1., 3b. feladat)

X. ének

- 30.- Bence váratlan felbukkanása és a küldött aranyak közelebb
31. viszik a fiut céljához. A kép szép színei elének varázsolják az éjszakai temető elhagyatottságát, és Miklós újraéledő reményeit.
32. A kép jól tükrözi a kor egyik jellegzetes alföldi csárdáját. Az egész képet Miklós kedves, vidám mulatozása varázsolja derűsé.

33. A reggel szineit, a száguldó lovas, a magányosan ott maradó Bence mintegy előkészítik a tetőpontot. Bizunk hősrünkben.
34. – Az önhitt, hetvenkedő cseh Miklós. kézszerítéséből megérzi
35. Toldi roppant nagy erejét. A kép azt a mozzanatot ábrázolja, amikor kegyelemért könyörög az orvul támadó cseh vitéz. Miklós a győztes. A zászlót lobogtató tömegnek felmutatja a cseh levágott fejét. Szerkezetileg elérkeztünk a tetőponthoz. A kép alapján tömören fogalmaztassuk meg a párviadal előzményeit.

XII. ének

36. Az elbeszélő költemény megoldását ábrázolja. A királyi igazságszolgáltatás és kegy következtében Miklós eléri célját: a vitézek közé emelkedik. (Tankönyv 161/6. feladat).
37. Az anya és fia boldog találkozását látjuk. Szerényen húzódik meg Bence a háttérben. Teljes az öröm. Ezt a megnyugtató megoldást sugározza az alakok elhelyezése, a kompozíció és a színek üdesége is.
38. Az utóhang megjelenítése a kép. Miklós öltözéke, alakja a 4. képet ismétli. Ezzel mintegy keretesen lezárja az elbeszélő költeményt, és bucsút veszünk a magyar mondavilág kedvelt hőstől.

TOLDI

II.

A képanyagot az önálló készségfejlesztő órákhoz használhatjuk sikerrel. Az első három kép a forrásokat tükrözi, ezzel részle-

tesen nem foglalkozunk. (42-44.)

Leírások

Ezekből lényeges kiemelni a népi környezetet. Egy-egy táj, épület ábrázolásának rövidebb vagy részletesebb megfogalmazását adjuk feladatnak. A Toldi anyaga gazdag lehetőséget ad erre.

45. A magyar falu határát látjuk. Jellegzetes alföldi táj. Napégette, kiperzszelt. A kép levegőjén a forróság és tikkadság érződik. A boglyák és a gémeskut jellegzetes darabjai az alföldi tájnak (Tankönyv 79/7 a.-c).

46.- Toldi Lőrincné házának és háza környékének képei. A tanulók idézetek segítségével állítsák össze az énekekből a cselekmény egyik legfontosabb színhelyét. Így megismerkednek a régi falusi házak külsejével és belsejével, udvarával és kiskertjével.

50. A zsidelytetős, magas, sok kéményes pesti házakat látjuk a képen. Ennek a bemutatásával előkészíthetjük a mai mozgalmas, fejlődő város leírását.

51. A Toldiból megismerhettük a csárda belső berendezését. is. Most a kép körülvezet bennünket a konyhószerű alacsony épület környékén: zilált szalmakazal, ösztövért kutágas, elhanyagoltság. Petőfi verseire is utalhatunk ennek kapcsán.

Jellemzések

52. A IV. énekben Bence emlegeti Miklós multságait. Innen ragadtunk ki egy jellemző mozzanatot. A fiut látjuk a malom-udvaron, emelgeti a búzák zsákokat molnárlegények nagy álmélkodására. A kép nemcsak Miklós játékoságát,

erejét mutatja, hanem az egyszerű emberekkel való közvetlen, emberi kapcsolatát is.

53. György egyéniségét, a dologtalan sáskanép képviselőjét állítottuk a kép középpontjába. A megrakott szekerek a ház kifosztását mutatják. György kapzsisága szembeszökő. Indulatai aljasságot és durvaságot is tükröznek. Úgyes az összehasonlító jellemzés érdekében az 52. és 53. képet egymásután is vetíteni.
54. A régi patriarkális nemesasszony a központi alakja a kompozíciónak. Ugy dolgozik, mint egy falusi parasztasszony. Öltözéke is olyan egyszerű, mint a falu népéé. Kenyeret dagaszt. Abba süti majd a pénzes vasszelencét. Miklós körül járnak a gondolatai. Óerte aggódik. Egyszerűsége, dolgossága életformája szinte népi alakká emeli.
55. Bence a kép főszereplője. Játszik Miklóssal. Játékot farag neki. Nem cseléd, családtag, egy kicsit apa is. Ügyessége, kedvessége, a fiuhoz való ragaszkodása, meleg emberi légkört áraszt. Arcán a magyar nép legjobb tulajdonságai: tisztesség, okosság, méltóság.
56. Lajos királyhoz akartunk kiegészítő képet adni. Történelemből ugyanis jól ismerik a tanulók. Épp ezért a hadvezért, a hadvezéri tevékenységét emeltük ki. A Toldiból a tanulók a bölcs, igazságos uralkodót ismerhették meg. Itt most a hadvezért, a harcost látják. Így lesz eszményképe a fiatal Toldi Miklósnak is.

Életmód

- 57.- A kép lovagkor egyik szokását ábrázolja: a bajvivást. Az
58 izgalmas párviadalhoz nagyon sok anyag gyűjthető a ta-

nulók olvasmányaiból és mozi-élményeiből. A fegyverek és a ruházat megismerése lehetővé teszi elbeszéléseikben és fogalmazásaikban a korhűséget.

- 59.- Ezek a képek a sanyaru, nehéz életet élő magyar jobbágyot ábrázolják. Az ő munkájuk teszi lehetővé a nemeség gondtalan életét. A kép kapcsán beszéljünk olyan olvasmányaikról és történelmi tanulmányaikról, amelyek ezt bizonyítják.

Miklós a művészetben

- 61.- A fényképek alapján mutassunk rá a szobrászat ábrázolási módjára. Próbáljuk elemeztetni, hogy a két műalkotás mit mond irodalmi hősünkről és mi ragadta meg a szobrot alkotó művészt.

ETALON

Toldi 1-11 ált. úr. - 6.0.

Tauszerismestető

a specifikáció követelményeinek megfelelő.

Budapest, 1967. sept. 19.

Szűcs Mihály

II.É. V. részéről

Kis Jenőné

II.É. Kutató Osztály részéről

ISZÁKI TANESZÉRSÉG
KUTATÓ OSZTÁLY
P.M.